

PILEGRIMSLEDEN

ST. OLAVSVEGENE TIL TRONDHEIM

Merkehåndbok Pilegrimsleden

Merkehåndbok for Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim er en veileder til fylker, kommuner og merkemannskaper langs pilegrimsleder med Nidarosdomen i Trondheim som mål, og forankret til historien om St.Olav. Merkehåndboka omhandler temaene merking, skjøtsel og planlegging.

Innhold

1. INNLEDNING.....	3
2. GODKJENTE LEDER.....	3
3. MERKING LANGS LEDEN.....	5
4. NÅR FLERE VIL MERKE SAMME VEGFAR	14
5. SKILTING OG MERKING LANGS PRIVAT OG OFFENTLIG VEG	14
6. SKJØTSEL, DRIFT OG VEDLIKEHOLD	16
7. RETNINGSLINJER FOR SKJØTSEL.....	18
8. NATUR- OG KULTURMINNENE	19
9. BRUK AV PILEGRIMSLOGOEN.....	20
10. RUTINER VED OMLEGGING AV TRASÈ.....	21
11. GRUNNEIERAVTALER	21
12. PILEGRIMSLEDEN I AREALPLANLEGGINGEN.....	22
13. BRUK AV PILEGRIMSLEDEN – ST. OLAVSVEGENE TIL TRONDHEIM	23
14. ØKONOMI	24
15. VEDLEGG.....	25
16. Litteraturliste – kildehenvisninger.....	25

Merkehåndboka fra 2015 er en revidert utgave av den tidligere håndboka som først ble etablert i 1997.

Håndboka for Pilegrimsleden 2015 er utgitt av Nasjonalt pilegrimssenter.

Dokumenter som det er henvist til i håndboka kan lastes ned fra nettsiden www.nasjonaltpilegrimssenter.no

For spørsmål knyttet til håndboka eller merking generelt henvises til post@pilegrimsleden.no

Håndboken foreligger kun i en PDF-versjon på internett.

For generell rydding og annen merking se manualen for turskiltprosjektet i Norge på www.merkehandboka.no

© Nasjonalt Pilegrimssenter Januar 2023

Foto på forside: Pilegrimsleden, Mattias Jansson.

1. INNLEDNING

I 1994 startet arbeidet med den første Pilegrimsleden i Norge, etter at Fylkesmannen i Oppland henvendte seg til Miljøverndepartementet med forslag om å få reetablert, tilrettelagt og merket de gamle vegfarene som ledet pilegrimer mot Nidaros i middelalderen. Daværende Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren, fikk i oppdrag å sette ideen ut i livet. I samarbeid med grunneiere, kommuner, fylkeskommuner, fylkesmenn og Den norske kirke ble ideen en realitet og Pilegrimsleden på 926 kilometer var merket og klar til bruk sommeren 1997. Ruten som ble merket gikk mellom Oslo via Dovrefjell til Trondheim og nordfra over Stiklestad til Trondheim, i dag kjent som Gudbrandsdalsleden og St. Olavsleden.

I løpet av de flere hundre år som er gått siden pilegrimstradisjonen var levende under middelalderen, er de synlige sporene etter pilegrimene for det meste visket ut. Pilegrimene har vandret på veger som ofte var identiske med andre ferdselsveger. Mange av disse er i dag enten oppdyrket eller nedbygget av nyere vegsystemer og bebyggelse – eller de er grodd igjen. Ved reetableringen av Pilegrimsleden prøvde man så langt det lot seg gjøre å følge de gamle tråkkene, ellers så er Pilegrimsleden lagt på mest hensiktsmessig måte i forhold til infrastruktur, kulturminner og med hensyn til naturen.

I 1993 ble det utlyst en designkonkurranse kring pilegrimslogo som resulterte i at det ble laget et merkesystem basert på Olavskorset og valknuten. Denne kombinasjonen ble da pilegrimsmerke og logo som brukes i dag. Gjennom Pilotprosjekt Pilegrimsleden (2007 -2010) ble Pilegrimsleden merket opp og skiltet for andre gang. Gjennom den statlige satsingen ble det i 2010 opprettet 5 regionale pilegrimssenter lokalisert langs Gudbrandsdalsleden og et mottakssenter i Trondheim, Nidaros Pilegrimsgård.

Pilegrimssentrene ble opprettet for å formidle informasjon og veiledning om pilegrimsvandring, arrangere fellesvandring og bidra til utvikling av leden og vandring i sin region.

De regionale pilegrimssentrene og Nidaros pilegrimsgård (som i dag er et regionalt pilegrimssenter) har gjennom de siste fire årene fått tilbakemeldinger og innspill på merking og skjøtsel av leden. Dette har ført til et behov for en revidering av håndboken og merkesystemet for å gi kommunene, merkepersonell og tilbydere en mer helhetlig forståelse av Pilegrimsledens merkesystem. I 2013 ble det etablert et permanent Nasjonalt pilegrimssenter (NPS) i Trondheim som nå har det overordnede pådriver og koordineringsansvaret for Pilegrimsleden.

Denne håndboken ble revidert våren 2015.

2. GODKJENTE LEDER

I årene etter 1997 ble også leden gjennom Østerdalen (Østerdalsleden), leden Skarddøra – Trondheim (Romboleden), leden Grong - Stiklestad (Nordleden) og leden Oslo – Hamar – Lillehammer, Gudbrandsdalsledens østlig rute, tilrettelagt og godkjent av Riksantikvaren. I dag er åtte fylker og 54 kommuner involvert i arbeidet med Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim.

Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim består av følgende leder:

Gudbrandsdalsleden Oslo –Lillehammer –Trondheim

Denne leden strekker seg fra Oslo til Trondheim gjennom Gudbrandsdalen og over Dovrefjell. Den deler seg i to deler rundt vestre respektive østre siden av Mjøsa for å siden gå sammen til Trondheim.

Gudbrandsdalsleden, vestre side: Oslo – Gjøvik – Lillehammer -Trondheim

Ansvarlige fylkeskommuner: Oslo, Akershus, Buskerud, Oppland og Sør-Trøndelag.

Ansvarlige kommuner: Oslo, Bærum, Hole, Ringerike, Jevnaker, Gran, Vestre Toten, Østre Toten, Gjøvik, Lillehammer, Øyer, Ringebu, Sør-Fron, Nord-Fron, Sel, Dovre, Oppdal, Rennebu, Meldal, Orkdal, Skaun, Melhus og Trondheim.

Gudbrandsdalsleden, østre side: Oslo – Hamar – Lillehammer (videre til Trondheim sammen med den vestre leden)

Fylkeskommuner: Oslo, Akershus og Hedmark.

Kommuner: Oslo, Skedsmo, Sørums, Ullensaker, Eidsvoll, Stange, Hamar, Ringsaker og Lillehammer.

Østerdalsleden: Trysil/Rena – Trondheim

Fylkeskommuner: Hedmark og Sør-Trøndelag.

Kommuner: Trysil, Åmot, Rendalen, Tynset, Tolga, Os, Midtre Gauldal, Melhus og Trondheim.

Romboleden: Skarddøra – Trondheim

Fylkeskommune: Sør-Trøndelag.

Kommuner: Tydal, Selbu, Malvik og Trondheim.

Nordleden: Gløshaugen i Grong – Stiklestad

Fylkeskommune: Nord-Trøndelag.

Kommuner: Grong, Snåsa, Steinkjer og Verdal.

St.Olavsleden: Skanstugan – Stiklestad – Trondheim

Fylkeskommuner: Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag.

Kommuner: Verdal, Levanger, Stjørdal, Malvik og Trondheim.

Østfold-Folloleden: Halden-Oslo

Fylkeskommuner: Østfold, Akershus og Oslo.

Kommuner: Halden, Sarpsborg, Råde, Rygge, Moss, Vestby, Ås, Oppegård, Oslo.

3. MERKING LANGS LEDEN

For Pilegrimsledens del er det lagt opp til en stillferdig merking med en detaljering og materialbruk som holder høy kvalitet. Merking og skilting er beskrevet i *Merkesystemet* (2014). Merkesystemet er et dokument med høy detaljeringsgrad som beskriver merkingen mer i detalj enn i merkehåndboka. Målet med *Merkehåndboka* og *Merkesystemet* er å gi Pilegrimsleden et enhetlig preg, som skal være gjenkjennelig langs hele Pilegrimsleden.

Pilegrimsleden skal tilrettelegges utfra en estetisk, praktisk og informativ tankegang der målsettingen er at kombinere en merking som harmoniserer med landskapet og samtidig oppfyller vandrernes behov for å finne frem og føle seg trygge. Merkehåndboka for Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim er fornyet og tilpasset «nasjonal skiltstandard» som er utarbeidet i turskiltprosjektet av Den norske turistforening, Friluftsrådene landsforening og Innovasjon Norge.

Utforming av tilvisningsskilt, retningsskilter, stedsskilter, informasjonstavler og generelle praktiske råd om merking av turstier og rydding av traseer finnes i denne merkehåndbok som kan lastes ned på

<http://www.merkehandboka.no/merkehandboka/>, eller bestilles i bokform hos

Den Norske turistforening. Det er og utarbeidet en *Manual for turskiltprosjektet* som kan være nyttig lesing når det gjelder utforming av informasjonstavler og skilter i henhold til den nasjonale standarden. Momenter i disse to publikasjonene kalles heretter i dokumentet for «Nasjonal standard».

3.1 MERKESYSTEM OG PRODUSENTER

Pilegrimsleden skal merkes og skiltes i henhold til godkjent merkesystem for Pilegrimsleden. Priser på produktene varierer med tilbud fra forskjellige produsenter. Oversikt over noen produsenter fås på nettsiden www.nasjonaltpilegrimssenter.no. Ved behov kan og Nasjonalt pilegrimssenter kontaktes.

Nasjonalt pilegrimssenter

Bispegata 11

7012 Trondheim

e-post: post@pilegrimsleden.no

3.2 HVA SKAL MERKES?

Langs leden skal merkingen tjene 3 behov:

1. Den skal gjøre både pilegrimer og andre vandrere kontinuerlig oppmerksomme på at de er på Pilegrimsleden.
2. Den skal vise vei når valget er usikkert.
3. Den skal gjøre oppmerksom på steder, severdigheter eller kulturminner av særlig interesse og som er omtalt i brosjyre eller guidebok.

Markering av kulturminner nevnt under punkt 3, refererer i første rekke til pilegrimstradisjonen, men og andre kulturminner som er godkjent av Kulturenheten hos Fylkeskommunene kan merkes.

Som gjennomgående merking benyttes tilvisningsskilt, med piktogram for kulturminner og med avstandsinformasjon. Denne merkingen kan gjerne kompletteres med informasjonstavler.

All tekst på skilter og tavler skal være på bokmål eller nynorsk. Dialektale ord og uttrykk kan gjerne være med som «del-innehold» i brødteksten i men må då forklares.

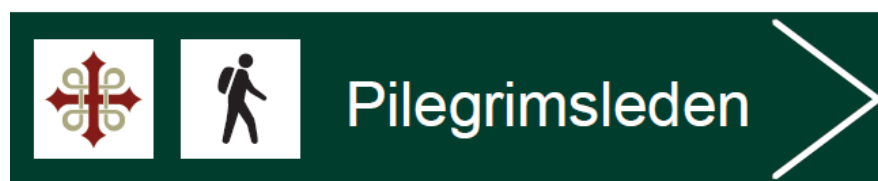
Merkingen er lagt opp med tanke på vandring på barmark. Merking for ferdsel over snø anbefales ikke. Når det gjelder plassering – avstand fra veg – henvises til avsnitt 5: Skilting og merking langs veg.

På mange plasser på leden så er det godt merket siden før. Nye elementer i merkehåndboka skal ikke medføre at gammel merking fjernes, såfremt denne holden en god kvalitet. Ny merking settes opp suksessivt og gammel merkemateriell på lager kan gjerne brukes opp først.

3.3 SKILT

Skilter av typen retningsskilt, tilvisningsskilt eller stedsnavnskilt skal være i henhold til merkemanual for «Nasjonal standard» og skal vise til, eller markere kirker, bygdesentra, overnattingssteder, kulturminner eller lignende. Følgende struktur bør brukes:

- Retningsskilter langs leden: Pilegrimsled-logo, nøytral vandresymbol, tekst og pil.

- Severdigheter langs leden: Ikke pilegrimsled-logo, tema-piktogram fra kartverket, avstand, tekst og pil.
- Godkjent herberge kan bruke pilegrimsled-logoen. Bilde på seng og ev mat, ihht standard hos kartverket, samt tekst med «pilegrimsherberge».

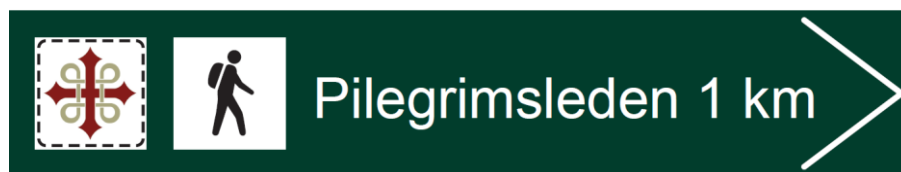

- Herberger som ikke har godkjenning bruker kun sengesymbol og ev matsymbol, samt tekst «herberge». For både sortene av herberge er det viktig å oppmerksomme om de ligger utanfor leden og avstand dit.

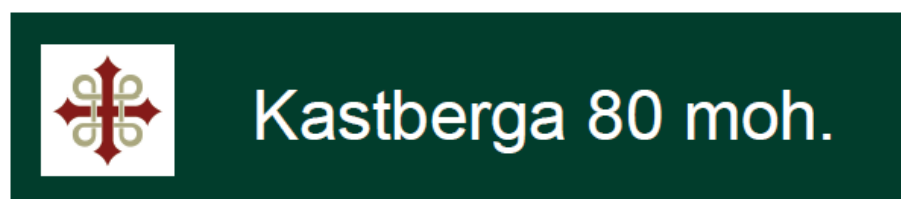
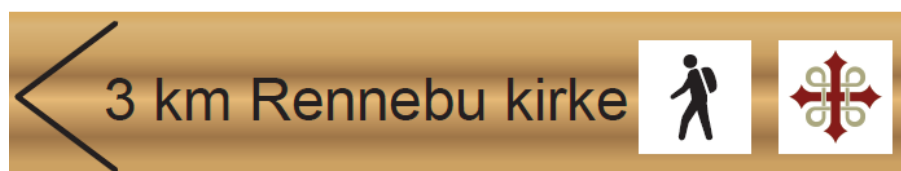
Nøytral piktogram for vandrere bør brukes. Vandreren skal være «på vei» i samme retning som pilen viser. Gradering av leden i de fire godkjente fargene grønn, blå, rød og sort kan gjøres i bøker og brosjyremateriell men helst ikke i felten pga. vanskelighet å definere lengde på turen.

Tekst som markerer et kulturminne kan eksempelvis være: Gravhaug, kullmile, Romundgard (gårdsnavn) eller lignende. Teksten bør korrespondere med opplysninger i vandreguider eller informasjonsmateriale knyttet til Pilegrimsleden.

Ved merking av andre ting, eks utsiktspunkt, servering etc. så henvises til symbolene som finnes hos kartverket. En ny versjon med nye designelementer er under utarbeiding hos Kartverket og de nye typene av symboler bør brukes så snart disse foreligger.

Tilvisningsskilt «til» pilegrimsleden merkes med Pilegrimsled-logo med triplet linje rundt. Denne markerer at vandreren ikke er på leden men at denne veien leder frem til Pilegrimsleden. Startsteder som eksempelvis jernbanestasjoner, bussholdeplasser og liknende kan merkes på denne måte inntil 1 kilometers avstand fra leden. For merking over 1 km fra leden skal Nasjonalt pilegrimssenter godkjenne en enkel søknad. Dette for at det ikke skal etableres «nye traseer» av pilegrimsled uten kontroll. Eksempel på plasser som kan merkes lengre enn 1 km er eksempelvis flyplasser og sentrale togstasjoner. Observere at det her ikke skal merkes med stolper, stikker eller annen offisiell pilegrimsledsmerking.

Tilvisningsskilt på leden som viser til et sted eller severdighet langs Pilegrimsleden.

Stedsnavnsskilt som viser en plass på Pilegrimsleden. Foto: Alle digitale skisser fra Asker produkter AS.

Alle skilt festes med fransk tre skru på impregnert stolpe i dimensjonen 300 x 8 cm. Stolpen graves ned sånn att ca. 2,3 meter står over bakken. Sag gjerne ut en plan yte på stolpen for god festing av skiltet.

Materialvalget bør være tre eller metallskilt. Vi henviser fremst til grønn skilt, men også trehvitt kan brukes om lokal tradisjon tilsier det.

Videre henvises denne typen av skilting til nasjonal standard og *manual for turskiltprosjektet*.

Målene og fargekodene for alle typer av skilt finnes på www.merkehåndboka.no der det og finns en liste på godkjente produsenter.

3.3.1 GENERELLT OM STOLPER

Alle stolpene skal males med rød farge på toppen, dette for å bedre holdbarheten og synligheten. Det bør males med to strøk i farge type Jotun Gårdsmaling (Odel), Rød 49, i toppen etter anvisninger i *merkesystemet*. Platmerkene festes i de fire hjørnene med syrefaste/ rustfrie skruer. Bruk gjerne torx-skruer som er vanskeligere å fjerne av uvedkommende. Det er viktig at størrelsen på skruene dimensjoneres til størrelsen på skiltet og at det settes skruer kun i hullene og alle fire hull skal brukes.

Tettheten på merking inklusive stolper, stikker, hengere og ståere, varder etc. bør være minst 200 meter sånn at det er lett å finne veien.

3.4 RETNINGSFORANDRING

Ved retningsforandring, kryss og lignende skal det brukes stolpe eller ligger. Stolpen forsynes med pil, og både pil eller ligger skal peke i retning Trondheim. Veikryss krever særlig gjennomtenkt merking. Ca. 25 meter før og etter retningsforandringen settes det opp et oppfølgingsmerke. Dette er for å gjøre oppmerksom på at brukerne kommer til et kryss, og det skal fungere som veivisere for dem som vandrer den andre veien, dvs. bort fra Nidaros. Det skall ikke merkes med piler eller stedsnavn i feil retning dvs. bort fra Nidaros. Et unntakstilfelle er til Stiklestad.

3.5 STOLPE

Mål: 15x10 cm tverrsnitt, minimum 90 cm høyt over bakken. Tverrsnitt 15x7,5 cm kan også brukes. Stolpen må være så høy at den ikke forsvinner i vegetasjonen om sommeren. Evt. må det ryddes/slås jevnlig rundt stolpen.

Materialer: Generelt så anbefales ubehandlet, malmet furu med minimum 75 % kjerneved. Unngå dårlig virke. Miljøvennlig trykkimpregnert materiale kan også brukes. Det er da viktig at det er godt tørket, gjerne 6 måneder, slik at fargen fester seg godt. Husk at alt trykkimpregnert materiale må behandles som spesialavfall ved kassering.

Fundamentering: Det graves hull til frostfritt nivå (eller fjell) og stolpen stein-settes i hullet. Tverrgående låsing med armeringsjern eller trevirke kan forhindre at stolpen blir trukket opp.

Plassering: Stolpen settes ned slik at pilens retning synes godt og er logisk i forhold til vandreretning.

Øverst på stolpen festes emaljeemblem 13x13 cm i metall, med syrefaste skruer. Sporet på disse kan etter oppsetting ødelegges med metallbor for å forhindre tyveri. På tidligere stolper finnes det sorte jernplater. Disse kan brukes videre såfremt de er i god stand.

Bruk: Stolper skal brukes i bynære strøk, mot tettsteder langs Pilegrimsleden, og som delmarkeringer langs leden med en tetthet som tilpasses lokalt behov. Spesielt ved kryss og andre steder som man på lokalt nivå mener er viktige.

Trestolpe 15x 10 cm med emaljeplate 13x13 cm. Foto Mattias Jansson, Nasjonalt pilegrimssenter.

3.6 TRESTIKKE

Som vegviser brukes trestolpen med retningspil, fortrinnsvis der leden endrer retning. Når strekningen mellom stolpene er lang, er det fint å bruke oppfølgingsskilt for å markere at du er på rett veg. Her anbefales det bruk av mindre trestikker med merke, der ikke henger eller står er egnet.

Mål: 7,5x5 cm tverrsnitt, minimum 90 cm høyde over bakken. Trestikken må være så høy at den ikke forsvinner i vegetasjonen om sommeren. Evt. må det ryddes/slås jevnlig rundt stikka. Det kan også brukes stikker med målene 4,8x 4,8 cm men disse blir fortere slitt.

Materialer og montering: Som for trestolpen.

Plastmerker 68x 68 mm eller 42 x 42 mm kan brukes for respektiv stolpe.

Stikke 7,5x 5 cm og stikke 4,8x4,8 cm. Foto Mattias Jansson, Nasjonalt pilegrimssenter.

Bruk: Stikkene anbefales først og fremst i skog og mark, fjell og kulturlandskap. I tettbygde strøk, er det oftere at stikkene ødelegges.

3.7 STÅER, HENGER OG LIGGER

Disse er mye brukt som mellommerking og består av pilegrimsledsmerket i plast som skrus på en rødmalt plankebit, 25 x 7 cm.

Hengere montert i ledens retning, fra høyre så videre litt til venstre. Foto Mattias Jansson, Nasjonalt pilegrimssenter.

Ståere og liggere kan festes med skruer på stolper, hengere kan henges fra f. eks greiner med solid tråd/wire.

Om ståere skal festes på stolper, eksempelvis lyktestolper, så bør festet ikke synes i fronten. Bor gjerne hull fra siden for å feste vire eller strips så det blir pent. Ståere bør kun i unntakstilfeller festes med skruer i levende trær, men helst ikke. Plastmerker 68 x 68 mm bestilles fra produsent, plankebitene kan produseres lokalt.

Bruk: Ståere og liggere brukes i skog og mark, og kulturlandskap, i samspill med stikker.

Husk at pilegrimsledslogoen har retning. Midtstolpen, loddrett på korset, skal være ubrutt.

Riktig retning for montering

Feil retning for montering

3.8 TETTBEBYGDE STRØK - EMALJESKILT

Når Pilegrimsleden går gjennom tettbebyggelse, er det ikke alltid hensiktsmessig å bruke trestolpe eller stikker som vegviser. I stedet kan det brukes et emaljeskilt som monteres på husvegg eller et annet egnet sted, som f.eks lyktestolper. Skiltet er kvadratisk og har et underskilt med pil som brukes når det er nødvendig å vise retningen. Huseiere må kontaktes for godkjennelse før skiltet monteres.

Ved innfesting på stolper må det godkjennes av den som har veimyndighet og eller eier stolpen.

Mål: Kvadratisk skilt 15 x 15 cm. Underskilt med pil 15 x 5 cm. For innfesting på skiltstolper kan eksosklemme (brakett) med rett diameter brukes.

Emaljeskilt bestilles fra produsent. Det kan og brukes vertikale metallskilt for å bruke på stolper som vist på skisse.

Bruk: Tettbebyggelser og små og større byer langs Pilegrimsleden.

Emaljeskilt festet på en lyktstolpe. Foto Mattias Jansson, Nasjonalt pilegrimssenter. Metallskilt fra «nasjonal standard» å feste på stolper.

3.8.1 KLISTERMERKER MED PILEGRIMSLEDSLOGO

Det har tidligere blitt merket med klistremerker. Disse aldres dessverre fort og blir lett solbleket og slitte.

I tillegg kan de ofte inspirere uvedkommende til å sette opp andre klistremerker like ved. Samtidig er klistremerker et enkelt hjelpemiddel for å merke ved omlegginger av traseer etc. Derfor skal vi bruke klistremerker med omhu i felten og disse bør kontrolleres hvert år. I urbane strøk bør det helst brukes emaljeskilt som bidrar til å høyne statusen på Pilegrimsleden. Klistremerket kommer til å fases ut av systemet den neste 5 års-perioden.

3.8.2 PILEGRIMSLEDSLOGO PÅ BAKKENIVÅ

Det åpnes opp for løsninger der pilegrimssymbolet kan felles in i eksempelvis fortau, i kantsteiner, mur og kumlokk. En testperiode på 2 år gjennomføres og gode tiltak på dette bes innrapportert til NPS for mulig implementering i neste versjon av merkehåndboka. Opprett kontakt med berørte myndigheter og grunneiere ved denne type tiltak.

3.9 VARDE AV STEIN

I åpent lende og over fjellpartier er ikke trestolpen egnet til merking fordi den gjør seg for sterkt bemerket i terrenget. Her anbefales det å sette opp små "varder" og male pilegrimsledslogoen med rødt på steinflater. Eventuelt kan det males på steiner som allerede finnes langs stien, eller man kan støtte opp skiferheller. Husk at det er viktig at ikke eldre varder røres, "restaureres" eller males opp. Disse kan være automatisk fredete kulturminner. Respektive kommune låner ut sjablong som kan brukes ved maling.

Merk: Det er kun ønskelig at det males på steiner som det går an å fjerne og ikke på faste heller på berget. Bruk maling eller sprayboks med farge av god kvalitet, med miljømerking. Farge type Jotun Gårdsmaling (Odel), Rød 49. Vær nøye slik at det blir pent.

Bruk: Åpne lende og fjellpartier.

3.10 MILESTEIN

I hver kommune kan det settes opp milesteiner langs Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim.

Milesteinen er hugget i granitt med flammebehandlet overflate. Pilegrimsledssymbolet er hevet 5 mm fra overflaten. En slisse på 10x10 cm senkes tilsvarende slik at en plate med avstand til Nidaros kan settes inn.

Fordelen er at denne kan skiftes ut ved evt. endringer.

Mål: Rektangulært tverrsnitt 35x15 cm. Høyde 130 cm over bakken.

Skrift: Skrifttype «**Garamond**». Bokstaver i full størrelse følger arbeidstegningen.

Foto Per Gunnar Hagelin. Pilegrimssenter Dale Gudbrand.

Det finnes skisser av milesteinen: "Milestein versjon 3". Det finnes tegning i full målestokk av milesteinens øverste del, samt en digital DWG fil. Lokale steintyper av fast kvalitet kan brukes såfremt disse ikke slipper ut stoffer som kan påvirke lokal fauna. Fortell gjerne om bergarten og dens lokale forankring på en infotavle i nærheten. Se merkesystemet for mer informasjon.

Plassering: Naturlige "knutepunkter" langs Pilegrimsleden.

3.11 INFORMASJONSTAVLER

Det er ønskelig og hensiktsmessig å sette opp en større informasjonstavle ved innfallsporter til Pilegrimsleden, for eksempel ved kommunegrenser, rasteplasser, turistinformasjon og lignende. Se forøvrig avsnitt *Skilting og merking langs veg*.

Mange kommuner har egne skiltssystemer og disse kan også brukes. De informasjonstavlene som finnes hos «Nasjonal Standard» kan brukes. Det er også utplassert større tre-tavler gjennom Pilotprosjekt Pilegrimsleden. Disse bør brukes og kontrolleres jevnlig slik at informasjonen er oppdatert og ikke uvedkommende informasjon er satt opp. Mange steder mangler det informasjonsplakat inne i tavlehusene. Det oppfordres også til å sette opp ytterligere informasjonstavler langs leden og ved start og stoppesteder der det er behov.

3.12 INFORMASJONSMATERIELL

Det vil være naturlig å gi informasjon om Pilegrimsleden på kommunens egne informasjonstavler. Der to kommuner går sammen om informasjonstavler, bør denne plakaten være ensartet i begge kommunene.

Plakater i mykplast blir fort vannskadet eller solbleket. Derfor er det ønskelig at det benyttes UV-behandlede og slitesterke aluminiumstavler. Alternativt kan det trykkes på hardplast/glass.

Det grønne tavlehuset på bildet på side 14, tar utgangspunkt i en standard plakatstørrelse 50x70 cm. Øverst forsynes plakaten med teksten: PILEGRIMSLEDEN I (EKSEMPEL STED) og pilegrimsled-logoen. Det bør vurderes nøye om kommunebegrepet skal brukes, da ny kommende kommunestruktur kan påvirke aktualiteten i tavlene.

Vi foreslår at på plakatens venstre side presenteres et kart av hele Pilegrimsleden. Ved siden av gjerne et mindre kart om den del av Pilegrimsleden det gis informasjon om i større målestokk, med opplysninger om de natur- og kulturminner som ligger langs Pilegrimsleden. Utsnittet markeres på hovedkartet med egen tydelig markering for plassering av tavlen. ("Her står du nå"). I tillegg kommer tekstforklaring.

Utformingen av informasjonsplakaten vil selvsagt måtte rette seg etter den form Pilegrimsleden har gjennom kommunen. Den har ikke alltid et langstrakt forløp langs nord-syd akse. Det går imidlertid an å vri leden i forhold til nord-retningen, forutsatt at det er en tydelig nord-pil på kartet på tavlen. Forklarende tekst og informasjon bør være på norsk og engelsk. Tysk kan vurderes ved behov.

Informasjonstavlen bør settes opp i et tavlehus eller en tavleramme.

Skisse på tavlehus med innemål på 50x70 cm iht *Nasjonal standard* samt tavlehus fra Pilotprosjekt Pilegrimsleden med yttermål på 100x100 cm. På både disse tavlene trengs det en «innetavle/plakat» i aluminium eller plast med informasjon.

Digitalt grønt bilde: Asker produkter AS. Foto grå tavle: Per Gunnar Hagelin.

4. NÅR FLERE VIL MERKE SAMME VEGFAR

Noen ganger følger Pilegrimsleden vegfar som også er merket for andre formål, og enkelte steder kan hensyn/tilpasning til eksisterende merkesystem være fornuftig. Pilegrimsledens posisjon i forhold til andre typer av leder bør styre hvilken struktur som skal råde. I mange tilfeller har Pilegrimsleden en høyere status og bør prioriteres.

5. SKILTING OG MERKING LANGS PRIVAT OG OFFENTLIG VEG

Skilting og merking langs veg eller sti skal ikke foretas uten tillatelse fra vegmyndighet eller grunneier.

Riks – og fylkesveger representeres ved Statens vegvesen og i kommunene er det teknisk etat. For private veger kan det være grunneier, vegforening eller andre former for lag som er vegmyndighet. Ved usikkerhet for rette beslutningsmyndighet, ta kontakt med planmyndigheten i kommunen.

Oppsetting av skilt på bygning, gjerder eller langs sti i utmark krever tillatelse fra vedkommende grunneier.

5.1 PLANPROSESSEN

Spørsmål om skilting bør tas opp samtidig med at traseen fastlegges for første gang eller om traseen skal endres, og alltid i god tid før skilting skal gjennomføres. Ved «remerking» og vedlikehold bør det ikke kreves ny godkjenning av grunneier. Ved oppsett av infotavler eller merking med høye stolper iht. til ny nasjonal merkestandard så bør grunneiere kontaktes. Ved usikkerhetstilfeller så er det bedre med for mye forankring og dialog enn for lite. Husk at grunneiere er Pilegrimsledens viktigste vertskap.

Ved bruk av offentlige trafikkskilt, vil Statens vegvesen kunne dekke kostnadene til oppsetting og vedlikehold av slike skilt langs riksveg, og i de fleste tilfeller også langs fylkesveg. For kommunale veger er det opp til den enkelte kommune å vurdere om søker selv må dekke noe av kostnadene.

Formell søknad om tillatelse til oppsetting av skilt må sendes alle de aktuelle vegmyndigheter, og alle grunneiere må kontaktes skriftlig eller muntlig. Søknaden bør beskrive Pilegrimsleden på en større strekning enn det søkes om for eksempel gjennom en hel kommune. For den aktuelle strekningen skal det vedlegges skiltplan, gps-spor og kart, i målestokk 1:20 000 eller 1: 5000, eventuelt 1:10 000, som viser traseen og hvor skiltene er tenkt plassert.

Det bør presiseres hva søknaden gjelder:

- Plassering av skilt med pilegrimssymbolet på hus, eksisterende eller nye stolper eller andre steder.
- Oppsetting av informasjonstavler.
- Bruk av offentlige trafikkskilt for å vise til Pilegrimsleden eller informasjon om Pilegrimsleden.

Den vanligste måten å merke Pilegrimsleden på er med trestikker, hengere og ståere. Disse benyttes også når leden følger bilveger og gang- og sykkelveger utenfor bebygde områder.

Det må tas hensyn til trafiksikkerhet (påkjøring) og vedlikehold (snø og gress) ved plassering av trestikker. Smale trestikker brykkes lett og bør derfor plasseres der disse får stå beskyttet. Vanligvis bør den stå minst 1 meter fra gang- og sykkelveg og 3 meter fra bilveg.

I bebygde områder kan det være vanskelig å få plassert merkene tilfredsstillende. Problemene blir større jo mer tettbebyggt området er. Det kan være et alternativ å feste emaljeskilt i eksisterende støttemurer og gjerder, eller på bygningsvegger.

5.1.1 OFFENTLIGE TRAFIKKSKILT

Skiltingen for Pilegrimsleden må sees i sammenheng med annen skilting i området. Vegmyndighetene vil ha oversikt og kan gi veiledning om hvilke skilt som kan være aktuelle i det enkelte tilfellet.

5.1.2 ANDRE SKILT, SYMBOLER OG MERKER

Det er i utgangspunktet ikke tillatt å benytte andre symboler på vegvisnings- og serviceskilt enn de som er beskrevet i *Skiltforskriften* til Statens vegvesen. Inntil videre vil derfor Pilegrimsledslogoen ikke ennå bli brukt på offentlige trafikkskilt. Nasjonalt pilegrimssenter har startet prosessen for å få implementere pilegrimsledlogoen i deres system.

5.1.3 INFORMASJON PÅ RASTEPLASSER O.L

Det kan være aktuelt å gi informasjon om Pilegrimsleden på rasteplasser langs riks/fylkesveier, eller ved parkeringsplasser langs disse. På rasteplassene står det ofte også andre informasjonsskilt. Det er vegmyndighetene som i hvert enkelt tilfelle må vurdere hvilken type informasjon som kan gis på hver enkelt plass og eventuelt også sette krav til utformingen av tavlene, blant annet til oppsettingsutstyret.

På mer lokale parkeringsplasser o.l. langs Pilegrimsleden vil det ofte være lettere å få plassert egne tavler for Pilegrimsleden.

6. SKJØTSEL, DRIFT OG VEDLIKEHOLD

Det er sterkt ønskelig at kommunene tar et vedlikeholdsansvar, i samarbeid med Fylkeskommunens kulturminneavdeling og Fylkesmannen. Det er nødvendig at alle kommunene langs Pilegrimsleden innarbeider rutiner for merking, skjøtsel og vedlikehold. Dette er viktig for Pilegrimsledens helhetlige infrastruktur og er essensiell for vandrerenes opplevelse.

Når skjøtsel og vedlikehold skal utføres, gjelder den samme regelen som da Pilegrimsleden ble reetablert, nemlig varsomhet. Det vises til kapittel 7 i Miljødirektoratets *håndbok for Gamle vegger og vegfar*.

6.1 RUTINER

Det forutsettes at kommunen har forankret Pilegrimsleden i en etat med en ansvarlig kontaktperson. En oppgave for kontaktpersonen er å sørge for å gjennomføre et vedlikeholdsprogram etter vedtatte rutiner, som blant annet:

- Hver vår (tidligst mulig) skal Pilegrimsleden inspiseres og skjøtselsbehovet vurderes.
- Informasjonsplakater og oppslagstavler sjekkes.
- Stolper og merker bestilles og settes opp så tidlig som mulig.
- Nødvendige utbedringsarbeider, rydding og annen tilrettelegging utføres før sesongstart i juni.
- Vedlikehold og skjøtsel gjøres gjennom hele sesongen.

6.2 SKJØTSELSOPPGAVER

Behovet varierer med terrenget Pilegrimsleden går gjennom. Her omtales de vanligste årsakene til at det er nødvendig med jevnlig skjøtsel og vedlikehold og hvordan kommunen skal forholde seg:

6.3 TRASEEN GROR IGJEN

Pilegrimsleden gror lett igjen hvis ferdselen ikke er stor nok til å holde vegetasjonen nede. Problemet oppstår hvert år og krever kontinuerlig tilsyn.

Kommunene bør ta ansvar for å vurdere skjøtselsbehovet og sørge for at tiltakene blir utført.

Vegetasjonen på de aktuelle strekningene skal ryddes hver vår før sesongen. Områder med sterk vekst følges opp ekstra godt i løpet av sommeren. Det bør være rutine i at leden ryddes for trær, gress og kratt i minimum en meters bredde, gjerne to der dette lar seg gjøre.

Trær som blåser ned over leden bør fjernes straks. Det er viktig at større trær, eller samlinger av trær som kan være til fare, fjernes av fagfolk med kjennskap til HMS. Personansvaret må være avklart.

6.4 TRASEEN ØDELEGGES

Uvettig bruk av Pilegrimsleden, eller uhell, kan føre til åpenbare skader og slitasje; terrengsykkel, hest, flomskader og liknende. Kulturminner, som gravhauger eller steinsettinger, kan bli utsatt for hærverk.

- Hærverk på kulturminner meldes til fylkeskommunens kulturminneforvaltning og klarsignal avventes før det eventuelt settes i gang utbedringstiltak/restaurering av dem.
- Kommunen utbedrer skader på trasé.
- Innretninger, slik som: broer, klopper, klatrestiger, kavlebruer og gjerder er bygget for å føre leden fram. Disse vil bli utsatt for naturlig slitasje, de kan bli ødelagt av flom, snø, vær og vind, og de kan bli utsatt for hærverk. Det er nødvendig med en langsiktig vedlikeholdsplan, samtidig som akutte situasjoner kan gjøre det nødvendig med raske tiltak.
- Når det gjelder naturskader finnes det egne regler for erstatninger bla. hos Statens naturskadefond.
- Kommunen sørger for fornying eller reparasjon. Beredskap hos kommunene for strakstiltak bør finnes hele året, spesielt sommertid.

6.5 SLITASJE AV MERKEMATERIELL

På lengre sikt blir trestolpene og stikkene slitt ned av vær og vind. På kort sikt kan de bli utsatt for hærverk, brutt ned av brøytebil eller på andre måter skadet. Plastmerkene eller emaljemarkene på trestolpene kan også være fjernet av andre og behøver fornyes. Disse bør jevnlig bli oppdatert og kan kompletteres med hengere, ståere eller liggere der dette er mulig.

- Fylkeskommunene, NPS, kommuner eller annen instans samordner produksjon og distribusjon av merkemateriell. Kostnaden dekkes av kommunene når det er behov for ny merking.
- Kommunen sørger for å reparere og fornye merking.

6.6 GRUNNEIERAVTALE

Se kapittel 11.

6.7 DRIFTSPLAN

Kommunene anbefales å utarbeide en driftsplan for Pilegrimsleden, med kortsiktige og langsiktige tiltak, som underlag for beregning av årlige kostnader og utvikling av rutiner.

- Det bør avsettes midler og mannskap til skjøtsel i budsjettet hvert år.
- Driftsplanen, sett i sammenheng med årets inspeksjon, danner grunnlaget for kommunens søknad om tilskudd.
- Driftsplanen kan kreve en større avsetning, eksempelvis hvert 5. år.

7. RETNINGSLINJER FOR SKJØTSEL

Det beste vern for stier og vegfar er at de blir brukt, slik at de ikke gror igjen. Likevel vil det være nødvendig med jevnlig vedlikehold som sikrer at vegetasjonen ikke tar overhånd og at vegfarene ikke blir skadet av store nedbørsmengder og snøsmelting. I dette avsnittet tar vi for oss de viktigste tommelfingerreglene for skjøtsel av selve vegfarene og av kulturminnene som ligger langs leden.

7.1 PRINSIPPER

Det er viktig at alt arbeid i områder rundt kulturminner og gamle vegfar forankres hos fylkeskommunens kulturminneavdeling før eventuelt arbeid starter. Som en hovedregel for tilrettelegging og skjøtsel bør det gjøres minst mulig inngrep i et eldre vegfar ut over å legge til rette for vandring. Det er viktig at vegfarene beholder sin karakter av å ha blitt til gjennom mange generasjoners vandring. Dagens vandrere skal ha følelsen av å fortsette denne tradisjonen. Samtidig skal dette veies opp mot fremkommelighet.

7.2 SKJØTSEL AV VEG OG STIG

Lange strekninger av Pilegrimsleden ble ryddet for trær og kratt under de ulike tilretteleggingsperiodene. Det kan være behov for kontinuerlig rydding. Generelt anbefales ikke bruk av sprøytemidler over større arealer. Ved kapping av stammer og grener kan det imidlertid være hensiktsmessig å punktsprøyte, det vil si at stubbene som står igjen smøres med eksempelvis Round-up, et glysofat som brytes ned biologisk. Når større trær felles, ser det penest ut når stubben som står igjen stikker minst mulig opp over terrenget.

Hogstavfallet bør ikke bli liggende, men fraktes ut eller bæres bort. Gamle vegfar er sårbare, og dersom det er nødvendig å bruke maskiner, bør utkjøringen skje om høsten etter at telen er kommet i jorden, eller etter at snøen har lagt seg. Unngå kjøring i vårløsningen og like etter regnvær. Lasten må ikke være tung, og en må velge små kjøretøy som ikke lager dype og brede spor. Her kommer også *Lov om motorferdsel i utmark og vassdrag* inn.

Der Pilegrimsleden går gjennom åker, eng og beiteområder, vil det lett bli oppslag av gress og ville blomster. Her er ryddesag (evt. ljà) det redskap som egner seg best, og det kan bli nødvendig å gå over leden i hvert fall to ganger i løpet av sommersesongen. Det er viktig å passe på at stolpene ikke "gror ned" og forsvinner i høyt gress.

7.3 STEINBRUER OG STEINGJERDER

Steinhvelvsruer har godt av å bli kjørt/ gått på, da holder steinene seg på plass og vegetasjonene som fester seg mellom steinene får ikke samme negative påvirkning som når brua står ubrukt. Vegetasjon som vokser fram i fugene mellom steinene på ruer, forstøtningsmurer og gjerder kan ha sprengvirkning etter hvert som røttene får godt feste. Slik vegetasjon må fjernes, og det er enklest å ta det før rotsystemet har fått utvikle seg. Ruer og klopper som er bygget av heller, må en være varsom med å belaste med tunge kjøretøy.

7.4 AVRENNING VED NEDBØR

Mange gamle veger har stikkrenner av stein. Disse må holdes åpne for å sikre avrenning av overflatevann ved nedbør, slik at vegen ikke raser ut. Det samme gjelder eventuelle grøfter. Der det er anlagt ny sti eller veg, kan det etter noen tid vise seg at det blir nødvendig å grøfte eller lage ny stikkrenne. Gamle stikkrenner tåler oftest ikke å bli belastet med kjøring av tunge maskiner.

7.5 SKJØTSEL AV KULTURMINNER

Når det gjelder skjøtsel av arkeologiske kulturminner, skal det skje etter retningslinjer fra kulturminneforvaltningen i respektive fylkeskommune. Formålet med skjøtsel av kulturminnene er primært å sikre, bevare og vedlikeholde kulturminnet, i tillegg til å synliggjøre det for publikum.

Langs Pilegrimsleden ligger mange arkeologiske kulturminner, som gravhauger, kasterøyser, hustufter, kullmiler og jernvinneanlegg. Trær og busker kan skade kulturminnet med sitt rotsystem, og ofte er kulturminnet så overgrodd at det er nødvendig med en opprydding for å kunne eksponere det. Dersom det er ønskelig at det skal stå igjen trær, bør man velge de som står mellom kulturminnene. Skadelig vegetasjon bør fjernes, men man skal være forsiktig med å rive opp eller fjerne røtter som har vokst inn i steinmurer. For kulturminner av denne kategori, og området rundt dem, gjelder de samme regler som for skjøtsel av veg og sti: Unngå bruk av tunge maskiner når bakken er bløt. Brenning av hogstavfall skal skje utenfor kulturminneområdet. Vær oppmerksom på hensynssoner rundt kulturminner.

Bruk av kjemikalier som kan ødelegge organisk materiale, metall eller annet arkeologisk materiale må ikke benyttes i områder hvor det finnes automatisk fredete kulturminner.

Emnet er utførlig behandlet i flere løsblader i Riksantikvarens serie *Informasjon om kulturminner*.

For skjøtsel av kulturminner og gamle vegfar viser vi også til boken *Kulturminner i skog* av Harald Jacobsen og Jørn R. Follum, samt *Gamle veger og vegfar. Bruk – vern – vedlikehold (DN-håndbok 5)*.

Se også dokumentene: *Vedlikehold av Pilegrimsleden* og *Standard for Pilegrimsleden*.

Denne informasjonen kan være en innføring i emnet og skape en større forståelse for direktivene gitt av Fylkeskommunens kulturminneforvaltning. De har styringsrett utfra de individuelle omstendighetene på respektive plass og skal ufravikelig kontaktes innen arbeid igangsettes.

8. NATUR- OG KULTURMINNENE

Det er først og fremst de natur- og kulturminner som er knyttet til pilegrimstradisjonen som skal merkes med den offisielle pilegrimslogoen. Minnene må ligge i umiddelbar nærhet til leden og skal merkes med tilvisningsskilt med pilegrimslogo, piktogram og avstand:

8.1 MINNER FRA MIDDELALDEREN OG OLAVSTRADISJONEN:

- Kulturminner fra middelalderen knyttet til pilegrimsvandring og religiøse opplevelser: Kirker, kirketufter, overnattingssteder, sælehus.
- Natur- og kulturminner knyttet til Olav den hellige; Olavskilder og andre minner.
- Hvilesteder, steder der landskapsrommet kan knyttes til fortiden og gi spesielle opplevelser.
- Steder som kan ha hatt betydning for orientering underveis og som understreker den landskapsmessige opplevelsen pilegrimene hadde.

8.2. ANDRE NATUR- OG KULTURMINNER SOM KAN MERKES GENERELT:

- Karakteristiske natur- og landskapsformer langs leden, herunder vegetasjon, dyreliv og geologi.
- Arkeologiske kulturminner, som gravhauger og steinsettinger, kullgroper, jernvinneanlegg og dyregraver.
- Kulturminner fra nyere tid (fra etter reformasjonen i 1537). Disse kulturminnene eksisterte selvsagt ikke i middelalderen. I dag vil vi imidlertid gjerne gi vandreren informasjon også om disse, men en bør være selektiv. Fredete, eller kulturhistorisk sett, spesielle bygninger og anlegg er eksempler på kulturminner som kan trekkes inn.
- Kulturminner med industrielt/moderne preg bør ikke merkes med stolpe og pilegrimslogo. Kan dog gjerne merkes med annen standard.

9. BRUK AV PILEGRIMSLEDSLOGOEN

Pilegrimsledslogoen er et kvalitetsstempel og kan kun brukes etter tillatelse fra Nasjonalt pilegrimssenter, det garanterer at et prosjekt er blitt godkjent. Symbolet, som kombinerer severdighetssymbolet – valknuten – med Olavskorset, er designet av Johanna Figur Waddington. Logoen er varemerke- og mønsterbeskyttet og rettighetene forvaltes av Nasjonalt pilegrimssenter.

9.1 BRUK AV LOGOEN VED MERKING AV LEDER

- Pilegrimsledslogoen kan kun benyttes på Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim, som er godkjent av NPS.
- Logoen kan kun benyttes på leder som fører til Nidaros.
- Logoen kan kun benyttes på større sammenhengende leder. (Bruddstykker av traseen eller enkeltstående kulturminner godkjennes ikke).
- Nasjonalt pilegrimssenter vil kun behandle merkesøknader hvor leden fører fram til Nidaros.

9.2 BRUK AV LEDEN PÅ PRODUKTER

- Pilegrimsledslogoen kan også brukes på pilegrimsrelaterte produkter for salg. Det krever søknad til Nasjonalt pilegrimssenter, som evt. godkjenner. Viser til *Forvaltningsplan for logo*, som kan lastes ned fra www.nasjonaltpilegrimssenter.no.

10. RUTINER VED OMLEGGING AV TRASÉ

Flere årsaker kan gjøre det nødvendig eller ønskelig å legge om allerede godkjente traséer, for eksempel nye veg framføringer eller trafikk løsninger. Når slike situasjoner oppstår, må det lages nye løsninger. Dette kan innebære at nye grunneiere blir involvert. Ny trasé bør vurderes i samarbeid med kulturvernmyndighetene i den aktuelle fylkeskommunen. Om økonomisk ansvar, se kapittel 14: *Økonomi*.

Rutiner ved omlegging

- Grunneier tar kontakt med kommunen.
- I første omgang søker kommune og grunneier i samarbeid om å finne praktiske løsninger på grunneiers problemer. Det kan være mindre endringer eller omlegginger, som ikke endrer traseen vesentlig.
- Hvis dette er resultatløst, sier grunneier opp avtalen skriftlig med ett års virkning. Kommunens ansvarlige tar initiativ til å finne en ny trasé.
- Ny løsning tegnes inn på kart i målestokk 1:5000. Løsningen må godkjennes på fylkesnivå.
- Traséen GPS-festes.
- Hvis det finnes et Regionalt pilegrimssenter må dette inkluderes i prosessen.
- Det skrives avtale med eventuell ny grunneier.
- Oppsigelse av avtale og ny avtale (kopier) sendes ansvarlig i fylket.
- Ansvarlig i fylket sender melding om ny trasé og kartfesting av den til Nasjonalt pilegrimssenter. Dette skal inkludere et GPS-spor av den nye traseen. Krav til tekniske spesifikasjoner fås ved henvendelse til Nasjonalt pilegrimssenter.
- Nasjonalt pilegrimssenter godkjenner endelig ny trase.

Kommunens ansvarlige sørger for at endringene følges opp i kommuneplanleggingen – se avsnitt:

12 Pilegrimsleden i arealplanleggingen.

11. GRUNNEIERAVTALER

Dette avsnittet omtaler forholdet mellom kommune og grunneier og nødvendige forpliktende avtaler dem i mellom; avtaler om vegrett og rett til merking, skjøtsel og tilrettelegging.

Miljødirektoratets Håndbok, *Gamle veger og vegfar*, kapittel 10: Gjeldende lover ved vern, vedlikehold og skjøtsel. Håndboken gjør rede for gjeldende lover, regler og sedvanerett. Dersom det oppstår uenighet om fortolkninger eller andre forhold, vil dette måtte avklares juridisk.

11.1 AVTALER MED GRUNNEIER

Traseen for Pilegrimsleden går over både offentlig og privat grunn og berører mange grunneiere. Leden går på offentlig og privat veg, inntil eller gjennom gårdstun, over beitemarker og gjennom skogs- og fjellområder som både er privateid og som tilhører kommune eller stat. Selv om allemannsretten åpner for fri ferdsel i utmark, kan ikke tilrettelegging og merking av opparbeidet turveg skje uten samtykke fra grunneier. Slikt samtykke skal skje ved skriftlig avtale. Det henvises til Lov om friluftslivet (friluftsloven) og allemannsretten.

Det er utarbeidet to forslag til grunneieravtaler. Det ene gjelder vegrett, det andre rett til merking, skjøtsel og tilrettelegging. Se eksempler på– *Grunneieravtaler*.

11.2 AVTALE OM VEGRETT – SERVITUTTAVTALE

Avtalen inngås mellom grunneier og kommune og omhandler retten til å opparbeide turveg til bruk for allmennheten. Avtalen fastsetter vegens bredde, angir avtalens varighet, størrelsen på et eventuelt vederlag til grunneier og gir anvisning på løsning av eventuelle konflikter. Om mulig bør leden tinglyses.

11.3 AVTALE OM RETT TIL MERKING, SKJØTSEL OG TILRETTELEGGING

Avtalen inngås mellom grunneier og kommune og gjelder rett til oppsetting av skilt og merker, samt rett til skjøtsel og tilrettelegging av pilegrimsleden som turveg. Avtalen kan sies opp av grunneier med ett års varsel. Eventuell oppsigelse kan medføre omlegging av leden. (Hvis dette blir aktuelt – se avsnitt 10: *Omlegging av trase – rutiner*).

For grunneier er det viktig å bli informert så tidlig som mulig i planleggingsprosessen, slik at vedkommende ikke blir stilt overfor en ferdig beslutning, men får delta og blir tatt hensyn til. Skilting og merking skal ikke være til unødig ulempe for grunneier.

12. PILEGRIMSLEDEN I AREALPLANLEGGINGEN

Den ferdigstilte Pilegrimsleden vil trolig bli direkte eller indirekte berørt i en rekke framtidige arealplaner. For å kunne forvalte Pilegrimsleden på en god måte i forbindelse med arealplaner, bør Merkehåndbokens anbefalinger følges av alle kommuner som har Pilegrimsleden i sin region. Ta også i bruk Riksantikvarens veileder *Kulturminner og kulturmiljøer*, for gode råd om bruk av plan- og bygningsloven, for å sikre kulturminner og kulturmiljøer. Det er viktig at Pilegrimsleden blir tatt inn og kartfestet i kommunenes arealplaner slik at ledens trase blir godt ivaretatt i fremtidige planprosesser.

12.1 KOMMUNE OG KOMMUNEDELPLANER

Kartfesting av leden i kommuneplanens kartdel er særlig viktig. I kommuneplaner skal pilegrimsleder som følger fredete vegfar, vises som båndlagt område etter særlov. For leder som ikke følger fredete vegfar, vil vi sterkt anbefale at Pilegrimsleden blir vist som viktig ledd i kommunikasjonssystemet, jfr. *plan- og*

bygningsloven § 20-4, ledd nr. 6, med egen betegnelse og eget symbol/strek på arealkartet. Leden må omtales i tekstdelen til planen og i retningslinjene.

12.2 REGULERINGS – OG BEBYGGELSESPLANER

Der Pilegrimsleden følger et vegfar som er eldre enn 1537 (før-reformatorisk), skal den, så sant annet ikke er bestemt, reguleres til spesialområde bevaring i samsvar med pbl. § 12,7. Eventuelt kan leden reguleres i kombinasjon med annet formål dersom dette formålet ikke skader kulturminnet. Dersom vegfaret er fra nyere tid og har verneverdi av nasjonal eller regional verdi, må kulturminneforvaltningen stille krav om at vegen blir regulert til bevaring. Dersom ledens trasé ikke følger et fredet eller verneverdig vegfar, er det ikke nødvendig å regulere traseen til bevaring. Reguleringsformålet vil variere, men vi vil anbefale at kommunen i de tilfellene det er mulig, regulerer leden til friområde eller friluftsområde, jf. pbl. § 11,5.

I reguleringsplanen må det opplyses om at pilegrimsleden går gjennom planområdet.

12.3 DISPENSASJON FRA KOMMUNE- OG REGULERINGSPLAN

I de tilfellene en dispensasjonssøknad etter pbl. § 19 vil påvirke Pilegrimsleden eller dens miljø direkte eller indirekte, skal søknaden oversendes kulturminneforvaltningen i Fylkeskommunen til uttalelse. Er leden regulert til bevaring med henvisning til kml. § 4, (kulturminneloven) vil det også være nødvendig å behandle søknaden som en dispensasjonssøknad fra kulturminneloven, jf. kml. § 8 dersom tiltaket er i konflikt med den automatiske fredningen.

13. BRUK AV PILEGRIMSLEDEN – ST. OLAVSVEGENE TIL TRONDHEIM

Pilegrimsledens spesielle karakter krever respekt og varsom ferdsel fra brukerens side. Bak tilretteleggingen av Pilegrimsleden ligger et ønske om å formidle pilegrimsferdenes historiske og åndelige tradisjon til dagens vandrere, kombinert med natur- og kulturopplevelser.

13.1 RETTIGHETER OG PLIKTER

Lov om friluftsliv sikrer ferdselsretten. Friluftslvsloven skiller klart mellom ferdsel i "innmark" og "utmark". Ferdselen er i utgangspunktet fri i utmark, mens den er mer begrenset på innmark. Innmark er all dyrket jord; åker, eng, beplantninger, hager og lignende. Engslått, kulturbeite, skogplantefelt, hustomter og gårdsplasser knyttet til bygninger regnes også som innmark.

Overnatting i utmark er tillatt, men å sette opp telt på innmark forutsetter eierens samtykke. Ved valg av leirplass skal det tas hensyn til bebodde hus og hytter. Etter friluftslvsloven er det ikke tillatt å telte nærmere hus eller hytte enn 150 meter uten tillatelse fra eier eller bruker.

I forbindelse med tilrettelegging av Pilegrimsleden gir mange grunneiere tillatelse til ferdsel over privat grunn. Vandreren skal opptre varsomt. Grinder som må åpnes skal også lukkes. Grinder, gjerder eller vegetasjon må ikke påføres skader. Båndtvangsreglene og forbudet mot bålbrekking gjelder også for brukere av Pilegrimsleden. De skal heller ikke etterlate seg søppel. Dette er informasjon som er viktig å formidle til vandreren og å ha med i planleggingen av rasteplasser og lignende.

13.2 SYKKEL OG HEST

Pilegrimsleden er først og fremst tilrettelagt for vandring. Noen deler av leden er egnet for hest og sykkel. De regionale pilegrimssentrene vil kunne svare på spørsmål om ledens beskaffenhet i forhold til dette.

- Planlagte pilegrimsridninger med hest bør avklares på forhånd med grunneiere.
- Sykling bør generelt foregå på Nasjonal sykkelrute nr. 7, Pilegrimsruta, mellom Halden og Trondheim. Statens vegvesen har tilrettelagt denne for pilegrimer¹.

14. ØKONOMI

Finansiering, planlegging og tilrettelegging av ny led

Kommuner som ønsker å forbedre eller å tilrettelegge pilegrimsled, må selv ta initiativ til dette. Det anbefales å ta kontakt med fylkeskommunens kulturminneforvaltning og fylkesmannen på et meget tidlig stadium i prosessen. Disse vil være orientert med hensyn til mulige støtteordninger. Undersøk også om det kan være aktuelt at grunneier søker kommunenes ordning for tilskudd til *spesielle miljøtiltak i jordbruket* (SMIL). Kommunene må regne med å bidra selv til gjennomføringen. Erfaringsmessig vil planlegging og tilrettelegging av en pilegrimsled strekke seg over flere år. Nasjonalt pilegrimssenter og/ eller regionalt pilegrimssenter kan bidra med rådgiving i prosessen.

Nasjonalt pilegrimssenter står også for nasjonal og internasjonal markedsføring av Pilegrimsleden -St. Olavsvegene til Trondheim. En sammenhengende led med god kvalitet, også på tilbudene langs den, er en forutsetning for at den blir markedsført.

Finansiering av skjøtsel og vedlikehold

For en pilegrimsled som er ferdig tilrettelagt og merket, vil behovet for skjøtsel melde seg raskt. Behovet vil variere fra kommune til kommune, med antall kilometer led og terrenget leden går gjennom; gress eller skogbunn, bygdeveg eller sti. Hver kommune må ta ansvar for den praktiske gjennomføring av skjøtselen for sin strekning av pilegrimsleden og må også regne med å dekke hovedtyngden av utgiftene. Også her er SMIL-midler en aktuell mulighet. Det må klarlegges hvilken etat som skal ha ansvar for oppfølgingen og som skal sikre midler til den daglige driften. Mange kommuner gjennomfører vedlikehold og skjøtsel i samarbeid med lag og foreninger. På denne måten involveres folk lokalt, samtidig som at kostnadene reduseres. Fylkeskommunen bør også bidra i egenskap av regional utvikling og kulturarv. En partnerskapsavtale bør tegnes mellom fylkeskommune, kommune og om mulig, regional pilegrimssenter/ pilegrimsfelleskap.

¹ <http://www.vegvesen.no/Trafikkinformasjon/Reiseinformasjon/Sykkelveger>

15. VEDLEGG

(Disse kan lastes ned fra www.nasjonaltpilegrimssenter.no)

- Merkesystemet 2015
- Standard for Pilegrimsleden Merking og infrastruktur
- Skjøtselsplan
- Grunneieravtaler
- Partnerskapsavtale
- Søknadskjema for omlegging av trase
- Søknad for bruk av logo

16. Litteraturliste – kildehenvisninger

Direktoratet for naturforvaltning: Gamle veger og vegfar. Bruk – vern – vedlikehold. DN-håndbok nr. 5, 1994.

Riksantikvarens informasjon om kulturminner. Løssblader om skjøtsel:

7.2. Informasjon til grunneiere

7.3.1 Skjøtsel: Vernestrategi og velferdsgode

7.3.2 Skjøtselsplaner og skjøtselsavtaler

7.3.3 Skjøtsel: Sikring av automatisk fredete kulturminner

7.3.4 Skjøtsel: Restaurering

7.3.5 Skjøtsel: Vegetasjon

7.3.6 Skjøtsel: Tilrettelegging og formidling

Siste versjon. 03.02.23 Mattias Jansson. Nasjonalt pilegrimssenter Trondheim.